

Ieme hârisü Resûlillâh (Mansûre 1414/1993) adıyla birer eser kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 493; Buhârî, "Meğâzî", 15, "Rehin", 3, "Cihâd", 158, 159; Müslim, "Cihâd", 119; İbn Mâce, "Fiten", 10; Ebû Dâvûd, "Ejârâc", 21-22; Vâkidi, *el-Megâzî*, I, 178-179, 184-193, 237-240, 403-404; II, 467-468, 644-645, 690-691, 733-734; III, 672-673; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 443-445; İbn Hibbân, *eş-Sikât* (nşr. Seyyid Şerefeddin Ahmed), Beyrut 1395/1975, III, 362; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 491-492; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1377; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 134; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 112-113; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 456-458; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 369-373; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 33; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981; M. Abdülhay el-Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi: et-terâtibu'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, II, 480, 522-523; Mahmûd Şit Hattâb, "Muhammed b. Mesleme el-Evsi el-Enşârî", *Mecelletü'l-buhûşî'l-İslâmiyye*, sy. 13, Riyad 1405, s. 269-300; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Ali", *DİA*, II, 372.

ATAULLAH ŞAHYAR

MUHAMMED MUHYİDDİN ABDÜLHAMÎD

(محمد محيي الدين عبد الحميد)

Muhammed Muhyiddin
b. Abdilhamid el-Misri
(1900-1973)

İlmî neşirleriyle tanınan Arap dili
ve edebiyatı âlimi.

Mısır'ın Şarkıye vilâyetindeki Kefrülhamâm köyünde doğdu. İlk öğrenimini memleketinde, orta öğrenimini Dimyat'ta tamamladı. Ezher Üniversitesi'nden 1925'te mezun oldu. Bir süre Ezher'in lise kısmı ile Kahire Enstitüsü'nde öğretmenlik yaptı. 1931'de Ezher'e müderris sıfatıyla tayin edildi. Uzun süre Arap Dili Fakültesi'nde müderris ve dekan olarak çalıştı. Bir müddet Ezher Üniversitesi'nde ve dinî enstitülerde teftiş dairesi müdürlüğü ve başmüfettişlik yaptı. 1940 yılı başında, yeni açılan Hartum Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne bağlı Yüksek Hukuk Mektebi'nde ders vermek ve mektebin din ilimlerine dair programlarını hazırlamak üzere Sudan'a davet edildi. Burada dört yıla yakın öğretim üyeliği sırasında kaleme aldığı miras hukukuna dair eseri, Hartum Yüksek Hukuk Mektebi ile diğer bazı hukuk ve ilâhiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutuldu. 1943 yılının sonunda Ezher Üniversitesi Arap Dili Fa-

kültesi'ne müderris ve idareci sıfatıyla döndü. Bir süre İlahiyat Fakültesi'nde ders okuttu. 1965'te Arap Dili Fakültesi'nin dekanlığından emekliye ayrıldı. 1964'te Kahire Arap Dil Kurumu'na üye seçilen Muhammed Muhyiddin, Ezher Üniversitesi'nde Lecnetü'l-fetvâ ve el-Meclisü'l-a'lâ li's-şuûni'l-İslâmiyye'ye bağlı Lecnetü ihyâi't-türâs'a başkan oldu; Mecmau'l-buhûsi'l-İslâmiyye üyeliği yaptı ve diğer birçok ilmi kuruluşta üye olarak görev aldı. 1973 Martında Kahire'de vefat etti.

Yazma eserlerin neşrinde metnin doğru anlaşılıp harekelenmesi, muğlak ifadelerle garîb kelimelerinin açıklanması, özellikle yazmalarda sıkça rastlanan nokta, harf ve hareke hatalarının giderilmesi Muhammed Muhyiddin'in edisyon kritik yöntemini oluşturan başlıca ilkelerdir. Bununla birlikte Bulak ve Avrupa baskılarını tashih edip tekrar basmaktan öte bir şey yapmadığı, yayımladığı eserlerin temel yazmalarına müracaat etmediği, gerekli indekslerini hazırlamadığı, son zamanlardaki çalışmalarını öğrencilerine hazırladığı gibi eleştirilere de mâruz kalmıştır. Kendisi, indeks hazırlamada harcancak vakti yeni bir eser tahkikinde kullanmayı tercih ettiğini belirtmesinin yanı sıra (Mahmûd M. et-Tanâhî, s. 74) İbn Hallikân ve Kudâme b. Ca'fer'in eserlerinin neşirlerinde olduğu gibi ayrıntılı fihrist ve indekslere yer verdiği de görülmektedir.

Eserleri. A) Telifleri. *el-Muhtâr min Şihâhi'l-luğa (li'l-Ceherî)* (Kahire 1353, M. Abdüllatif es-Sübkî ile birlikte); *Mebâdi'üdürûsi'l-'Arabîyye* (Kahire 1353); *el-Ahvâlü's-şahşiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* (Kahire 1361; Beyrut 1404/1984); *Ahkâmü'l-mevâriş 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Kahire 1366; Beyrut 1404/1984); *Tenkîhu'l-Ezheriyye* (Kahire 1369/1950); *Dürûsü't-taşrif* (Sayda 1411/1990); *Tefsîrürü'l-Kur'âni'l-'azîm: Cüz'ü 'Amme* (Kahire, ts.).

B) Şerhleri. *Şerhu Maqâmâtî Bedî'izzamân el-Hemedânî* (Kahire 1342); *Şerh 'alâ Şerhi İbn 'Akîl ('alâ Elfiyyeti İbn Mâlik)* (*Minhatü'l-celil bi-tahkîki Şerhi İbn 'Akîl*, Kahire 1350, 1370/1951, 1392/1972); *et-Tuhfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrümiyye* (Kahire 1353, 1370/1951); *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Ezheriyye* (Kahire 1369/1950); *en-Nizâmü'l-ferid bi-tahkîki Cevhereti'tevhîd* (İbrâhîm el-Lekânî'nin *Cevheretü't-tevhîd* adlı manzumesine Abdüsse-lâm el-Lekânî'nin yazdığı *İthâfû'l-mürîd* isimli şerhe hâşiyedir, Kahire 1375/1955);

Şerh 'alâ Şerhi Kaṭri'n-nedâ ve belli's-şadâ (Kahire 1377/1957); *Şerhu Dîvânî 'Ömer b. Ebî Rebi'a el-Mahzûmî* (Kahire 1380/1960); *Şerh 'alâ Kitâbi'l-İnşâf fi mesâ'ili'l-hilâf beyne'n-naḥviyyin el-Kûfiyyin ve'l-Baṣriyyin* (I-II, Kahire 1953-1961, Sorbon Üniversitesi'nde R. Blachère tarafından ders kitabı olarak okutulmuştur); *'Uddetü's-sâlik ilâ tahkîki Evḍaḥi'l-mesâlik* (Kahire 1387/1967); *Şerhu Dîvânî Ebî Temmâm* (Kahire 1387/1967); *Hidâyetü's-sâlik ilâ tahkîki Evḍaḥi'l-mesâlik* (Kahire 1388/1968); *Sebilü'l-felâh fi şerhi Nûri'l-îzâh* (Beyrut 1411/1990); *el-İntişâf mine'l-İnşâf (Şerh 'ale'l-Mufaṣṣal)*; *Şerh 'alâ metni't-Telḥîş fi'l-belâğa*.

C) Bazı Tahkikleri. Radıyyüddin el-Esterâbâdî, *Şerhu's-Şâfiyye* (Kahire 1348; Beyrut 1395/1975); Kudâme b. Ca'fer, *Cevâhirü'l-elfâz* (Kahire 1350); İbn Reşîk, *el-'Umde* (Kahire 1353); İbn Kuteybe, *Edebü'l-kâtib* (Kahire 1355); İbn Hişâm en-Nahvî, *Şerhu Kaṭri'n-nedâ* (Kahire 1355, 1377/1957) ve *Şerhu Şüzûri'z-zeheb* (Kahire 1355); İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye* (Kahire 1356); *Teftâzânî*, *Muhtaşaru'l-me'ânî* (Kahire 1356); Ziyâeddin İbnü'l-Esir, *el-Meseli's-sâ'ir fi edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir* (Kahire 1358); Üşmünî, *Menhecü's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (I-IV, Kahire 1358); Hasan b. Bişr el-Âmidî, *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-Buhtürî* (Kahire 1363); İbn Hişâm en-Nahvî, *Evḍaḥu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Kahire 1364, 1375/1956, 1387/1967); İbn Fâris, *el-Mücmel fi'l-luğa* (Kahire 1366); Abdürrahim el-Abbâsî, *Ma'âhidü't-tanşîş fi şerhi şevâhidi't-Telḥîş* (Beyrut 1366); Seâlibî, *Yetîmetü'd-dehr fi meḥâsini ehli'l-'aşr* (Kahire 1366); İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan* (Kahire 1367); Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Nefḥu't-ṭib min guşni Endelüsü'r-raṭib* (Kahire 1367; Beyrut 1388/1968); Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Kahire 1367); Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr* (Kahire 1369/1950, 1375/1956); Eş'arî, *Maqâlâtü'l-İslâmiyyîn* (Kahire 1369-1373/1950-1954, 1389-1390/1969-1970); Kâdî Beyzâvî, *Minhâcü'l-vuşûl* (Kahire 1370/1951, 1389/1969); İbn Akîl, *Şerhu Elfiyyeti İbni Mâlik* (Kahire 1370/1951, 1382/1962, 1384/1964); İbn Teymiyye *Muvâfakâtü şahîhi'l-menḳûl* (Kahire 1370/1951, M. Hâmid el-Fakî ile birlikte); İbn Şâkir el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât* (Kahire 1371/1951); İbn Hişâm en-Nahvî, *Muḡni'l-Iebîb* (Kahire 1372/1952, I-II,

MUHAMMED MUHYİDDİN ABDÜLHAMİD

1384/1964); Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (Kahire 1374/1954); Semhûdî, *Ve-fâ'ü'l-vefâ'* (Kahire 1374/1955); Meydânî, *Mecmû'ul-emşâl* (Kahire 1374/1955; I-II, Beyrut 1381-1382/1961-1962); İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'in* (Kahire 1375/1955); İbn Teymiyye, *eş-Şârimü'l-meslûl 'alâ şâtimi'r-Resûl* (Tanta 1379/1960; Beyrut 1395/1975, 1398/1978); Abdülganî el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb* (1381/1961); Celâleddin es-Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ'* (Kahire 1383/1964); Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Farq beyne'l-fırak* (Kahire 1384/1964); Merginânî, *el-Hidâye* (Kahire 1385/1966); Şâtîbî, *el-Muvâfaqât* (Kahire 1390/1970); Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe* (sadece iki cildi); Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-Hamâse*; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi 'ulûmü'l-belâğâ* (I-II, Kahire, ts.; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd'in eserleri ve tahkikleri için ayrıca bk. Mahmûd M. et-Tanâhî, s. 78-80; M. Receb el-Beyyûmî, IV, 179-187; M. Mehdî Allâm, s. 316-317; M. Abdülmün'im el-Hafâcî, s. 447-449).

BİBLİYOGRAFYA :

Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 92; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, II, 634; Mahmûd M. et-Tanâhî, *Medhal ilâ târihi neşri'l-türâsi'l-'Arabî*, Kahire 1405/1984, s. 70-80; M. Receb el-Beyyûmî, *en-Nehdatü'l-İslâmiyye fi siyeri a'lâmihe'l-mu'âşirin*, Kahire 1405/1984, IV, 164-187; Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 745-746; M. Mehdî Allâm, *el-Mecma'iyûn fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 316-317; M. Abdülmün'im el-Hafâcî, *el-Ezher fi elf 'âm*, Beyrut-Kahire 1408/1988, III, 445-449.

İSMAIL DURMUŞ

MUHAMMED MUÎN

(محمد معين)

(1918-1971)

İranlı yazar,
dil ve edebiyat araştırmacısı.

17 Receb 1336 (28 Nisan 1918) tarihinde Reşt'te doğdu. Birçok âlim yetiştiren bir aileye mensuptur. Küçük yaşta anne ve babasını kaybettiğinden dedesi Şeyh Muhammed Takî Muînülemân'nın himayesinde büyüdü. İlk ve orta öğrenimini Reşt'te tamamladı. Bu arada dedesinden ve Seyyid Mehdî Reştâbâdî'den Arapça ile dinî ve edebî ilimleri okudu. Ardından Tahran'a giderek dârülfünunda tahsil gördü. 1931'de girdiği Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduğu sonra Ahvaz'da lise müdürlüğüne tayin edildi (1935). Beş yıl kaldığı bu şehirde diğer bazı görevlerde de bulundu. Bir

yandan da eğitim bilimleri, psikoloji ve felsefe ile ilgilendi.

1939'da Tahran'a dönen Muhammed Muîn, Kültür Bakanlığı'ndaki görevi sırasında Fars dili ve edebiyatı dalında doktor unvanı aldı (1942). Ardından akademik kadroya geçerek çalışmalarını üniversitede sürdürdü. 1945 yılından itibaren şarkiyatçı Henry Eugenie Corbin ile birlikte Farsça ve Arapça felsefi-tasavvufî metinler üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda bir dizi kitap neşretti. 1946'da Ali Ekber-i Dihhudâ'nın *Luğatnâme*'sinin Ekılması için oluşturulan yayın kuruluna seçildi ve müellifin vasiyeti üzerine, onun vefat ettiği 1955 yılından hayatının sonuna kadar bu kurulun başkanlığını üstlendi; ancak 1966-1971 yıllarında hastalığı sebebiyle kendisine Seyyid Ca'fer-i Şehîdî vekâlet etti. 1952-1954 yılları arasında Şûrâ-yi Âlî-yi Ferheng üyeliğinde bulundu. 1954 yazında, sanat ve kültür kurumlarında araştırma yapmak amacıyla Harward Üniversitesi'nin daveti üzerine Amerika'ya gitti. Dönüşte Henry E. Corbin ile birlikte Nâsır-ı Hüsrev'in *Câmi'u'l-hikmeteyn*'ini yayımladı. Bu çalışmasıyla *Academie des Inscriptions et Belles-Lettres* tarafından Tamhour ödülüne layık görüldü.

1957'de Münih Müsteşirler Kongresi'nde İran Kitâbeleri Koleksiyonu Komitesi ve Pehlevî Sözlüğü Yazım Kurulu üyeliklerine seçilen Muhammed Muîn, Almanya'da ve İsviçre'de incelemelerde bulunduktan sonra Moskova, Leningrad ve Bakü üniversitelerinin daveti üzerine Sovyetler Birliği'ne gitti. 1958 yılı baharında Paris'te Fransız İlmî Araştırmalar Merkezi'nde Mevlânâ Celâleddin ve İran'da tasavvuf konusunda bir dizi konferans verdi; Société Asiatique ile Ernest Renan Felsefe Kurumu'nun üyeliklerine seçildi. Ayrıca İran'da Bakanlar Kurulu kararıyla Ferhengistân üyesi oldu. Ertesi yıl modern İran şiirinin öncüsü Nîmâ Yûşic'in vasiyeti üzerine onun eserlerini yayımlamak için çalışmaya başladı. 1961'de Fransız sanat ve edebiyat yüksek nişanını aldı. 1963'te Princeton Üniversitesi'nin davetiyle Amerika'ya gitti. Son yurt dışı gezisini 1966'da Bölgesel İşbirliği Toplantısı'na katılmak üzere Türkiye'ye yaptı. Aynı yıl beyin felci geçiren Muhammed Muîn tedavi için Kanada'ya götürüldü. Ancak tedaviden bir sonuç alınamayınca ülkesine getirildi ve uzun süre bitkisel hayatta kaldıktan sonra 3 Temmuz 1971 tarihinde Tahran'da vefat etti. Muhammed Muîn ilmî tarafsızlığı ve titizliğiyle tanınmaktadır.

Eserleri. A) Telifleri. *Sitâre-i Nâhid yâ Dâstân-i Hordâd ü Umurdâd* (Tahran 1316 hş./1937); *Hâfız-ı Şîrin-sühan* (Tahran 1319 hş./1940); *Yuşt Feryân ü Merzûbânnâme* (Tahran 1322 hş./1943); *Yek Kıt'a Şîr der Pârsi-i Bâstân* (Tahran 1322 hş./1943); *Şâhân-i Kiyânî ü Ha-ğamenîşi der Âşârü'l-bâkiye* (Tahran 1324 hş./1945); *Allâme Muhammed-i Kazvîni* (Tahran 1324 hş./1945); *Erdâvî-râfnâme* (Tahran 1325 hş./1946); *Pürdâvud, Tercüme-i Ahvâl ü Âşâr* (1325 hş./1946); *Rûzşümârî der İrân-i Bâstân ü Âşâr-ı Ân der Edebiyyât-ı Pârsî* (Tahran 1325 hş./1947); *Mezdeyesna vü Te'sîr-i Ân der Edebiyyât-ı Pârsî* (Tahran 1326 hş./1947, doktora tezidir); *Şümâre-i Heft ü Heft Peyker-i Nizâmî* (Tahran 1327/1948); *Hikmet-i İşrâk u Ferheng-i İrân* (Tahran 1329 hş./1950); *Kâfidehâ-yi Cem' der Zebân-i Fârsî* (Tahran 1331 hş./1952; eser daha sonra *Müfred ü Cem', Ma'rife ve Nekre* adıyla ve bazı ilâvelerle birlikte tekrar basılmıştır, Tahran 1337 hş./1958); *Emîr Hüsrev-i Dihlevî* (Tahran 1331 hş./1952); *Âyine-i Sikender* (Tahran 1333 hş./1953); *İsm-i Maşdar, Hâşil-ı Maşdar* (Tahran 1332 hş./1953; 1341 hş./1962); *İzâfe* (I-II, Tahran 1332-1339/1953-1960); *Luğat-i Fârsî-i İbn Sînâ* (Tahran 1333 hş./1954); *Naşîrüd-dîn-i Tûsî* (Tahran 1335 hş./1956); *Tahlîl-i Heft Peyker-i Nizâmî* (Tahran 1338 hş.); *İsm-i Cins ü Ma'rife ve Nekre* (Tahran 1341 hş./1962); *Ferheng-i Fârsî* (I-VI, Tahran 1342-1347 hş./1963-1968; Dihhudâ'nın *Luğatnâme*'sinden sonra Farsça'dan Farsça'ya sözlüklerin en zengini olup son iki cildi özel isimler sözlüğüdür).

B) Neşirleri. Muhammed Hüseyin Hâlef-i Tebrîzî, *Burhân-ı Kâfî* (I-IV, Tahran 1330 hş./1951; I-V, Tahran 1342); İbn Sînâ, *Risâle-i Mantık: Dânişnâme-i 'Alâ'î* (Tahran 1331 hş./1952, 1975, Seyyid Muhammed Mişkât ile birlikte); Nâsır-ı Hüsrev, *Câmi'u'l-hikmeteyn* (Tahran 1332/1953, Henry E. Corbin ile birlikte); Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* (Tahran 1333 hş./1954); *Mecmû'a-i Eş'âr-i Dihhudâ bâ Muqaddime-i Meşrûh der Tercüme-i Ahvâl ü Âşâr-i Vey* (Tahran 1334 hş./1955); *Şerh-i Kaşide-i Ebû'l-Heysem* (Tahran 1334/1955, Henry E. Corbin ile birlikte; Hâce Ebû'l-Heysem Ahmed b. Hasan Cürçânî'nin kasidesine Muhammed b. Surh Nisâbürrî'nin yazdığı şerhin neşridir); *Avfî, Cevâmî'u'l-hikâyât* (Tahran 1335 hş./1956); *Rûzbihân-ı Baklî, 'Abherü'l-'âşîkin* (Tahran-Paris 1337/1958, Henry E. Corbin ile birlikte).